

Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Katolik Patrikliği: İdari Yapı ve Gelişim (1847-1918)

Doç. Dr. Jack Thompson

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Özet

Makalenin konusu Süryani Katolik Patrikliği'nin idaresi ve 1847-1918 yılları arasındaki durumudur. Çalışmanın ana kaynağı bu tarihler arasında 68 sayı yayımlanmış olan Osmanlı Devlet Salnameleri, yani resmi devlet yıllıklarıdır. Amacı Osmanlı resmi yayın organlarında Süryani Katoliklere bakışı ortaya koymaktır. Ayrıca Süryani Katoliklerin Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idari sistemi içerisindeki durumlarının resmi belgelerden hareketle anlaşılmasını kolaylaştırmaktır. Osmanlı, gayrimüslimleri "fetihten önceki durumun korunması geleneği" ile idare etmiştir. Süryani Kadimler arasında etkili şekilde Katolikleşme Osmanlı hakimiyeti altında iken gerçekleşmiştir. Osmanlı fetihten önceki durumu korumuş ve Katolikleşenleri Süryani Kadimlerden ayrılmamış kabul etmiştir. Bu nedenle 1831'e kadar Süryani Katolikler yine Süryani Kadim Patrikliği'ne bağlı kalmıştır. Kadim Süryaniler ise Kudüs merkezli hiyerarşide 1517'den beri, Mardin merkezli hiyerarşide ise 1783'ten beri Ermeni Patrikliği'ne tabi olmuşlardır. Böylece Katolik Süryanilerin de Ermeni Patrikliği'ne bağlı olması söz konusudur. Katolik hiyerarşiyi Sultan Mahmut 1830'da kabul etmiştir. İlk Katolik lider rahip Andon Nurican seçilmiştir. Roma, onu İstanbul başpiskoposu olarak onaylamıştır. Ancak hükümet, Osmanlı uyruklu olmadığı için kabul etmemiştir. Yerine Hagop Çukuryan seçilmiş ve 5 Ocak 1831'de ferman verilmiştir. Osmanlı hükümeti patrik unvanını ilk olarak 1835'te kabul etmiştir. Katolik Ermeni Hiyerarşisine diğer Katolik milletler (Süryani Katolik, Keldani, Maruni, Melkit, Bulgar Katolik) de bağlanmıştır. Süryani Katolik Patrikliği'nin bu hiyerarşiye bağlılığı Osmanlı'nın son dönemine kadar devam etmiştir. Ayrıca Süryani Katolikler, gayrimüslimlere yer verilen 2. Salnameden sonuncusuna kadar 48 sayıda kaydedilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Hristiyanlık, Süryaniler, Süryani Katolik Patrikliği, Osmanlı Devlet Salnameleri, Gayrimüslimler, Fetihten Önceki Durumun Korunması Geleneği

The Administration of Catholic Patriarch of Syriac and The Annuals of Ottoman State (1847-1918)

Abstract

The subject of the article is about the administration of the Syrian Catholic Patriarchate and its status in the Ottoman State Annuals (Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye) between 1847 and 1918. The main source of this study is the official state annuals, which were published 68 issues between these dates. The aim is to present the point of view to Syrian Catholics in Ottoman official publications. It is also to facilitate the understanding of the situation of Syrian Catholics in the administrative system of non-Muslims in the Ottoman Empire by means of official documents. The Ottoman administrated non-Muslims with the "tradition of preserving the situation before the conquest". Among the ancient Syriacs, the Catholicism was effectively under Ottoman rule. He kept them before the Ottoman conquest and accepted them from the Syriac Ancients. Ottoman, preserving the state before conquest it accepted them not separated from Syriac Ancients. Ottoman preserved the situation before the conquest and he accepted the Catholics who were not separated from the Syriac Ancients. For this reason, until 1831, the administration remained attached to the Syrian Patriarchate. The ancient Syrians have been subject to the Armenian Patriarchate since 1517 in the Jerusalem-based hierarchy and since 1783 in the Mardin-based hierarchy. Thus, it is possible that the Syrian Catholics belonged to the Armenian Patriarchate. Ottoman Catholics are admitted as a different hierarchy (nation-millet) by Sultan Mahmut II (1830). Priest Andon Nurican was elected as the first leader of Ottoman Catholics. Pope approved him as the archbishop of İstanbul. But, Ottoman government didn't approve because of the fact that he wasn't a citizen of Ottoman. Hagop Chuqurian was elected in place of him.

Ottoman government approved him as the leader of Ottoman Catholics on 5 January 1831. The second leader was entitled patriarch by Ottoman government in 1835. The other Ottoman Catholic Nations (Syrian Catholics, Chaldeans, Maronites, Melkites, Bulgarian Catholics) were subordinated to Armenian Catholic hierarchy. The Syriac Catholic Patriarchate's adherence to this hierarchy continued until the late Ottoman period. In addition, Syriac Catholics were recorded in 48 issues from the second session to the last, which included non-Muslims.

Keywords: Ottoman State, Christianity, Syrians, Patriarchate of Syrian Catholic, Ottoman State Annals, non-muslims, tradition of preserving the situation before the conquest.

Giriş

Bu makalenin konusu Süryani Katolik Patrikliği'nin Osmanlı Devleti'ndeki idaresidir. Patrikliğin Osmanlı Devlet Salnamelerindeki durumu çalışmanın 1847-1918 yıllarına ait sürecini kapsamaktadır. Bu süreçte salnameler 68 sayı halinde çıkmıştır. Çalışmanın konusu Süryani Kadim Patrikliği'nin idaresi olduğu için konunun önemli bir yönü Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idari yapısıyla ilgilidir.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idaresi içinde Süryani Katolik Patrikliği'nin idari yapısını ortaya koymak çalışmanın hedeflerinden birisidir. Bunun için öncelikli olarak Süryani Kadimlerin idare biçimini belirlemek önemlidir. Ancak çalışmanın kurgusal bir ön kabulü vardır. O da Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimleri idare ederken "fetihten önceki durumun korunması geleneği"ne uyduğudur. Gelenekçilik, Osmanlı Devleti'nin özellikle şeriat dışı ama buna aykırı olmayan örf ve adetlerin düzenlendiği her türlü idari ve hukuki mevzularda temel rol oynayan ilke niteliğindedir.¹ Gayrimüslimlerin idaresinde bu geleneğin işleyişi öncelikli olarak fetihten önceki durumun kabulü ve korunmasıdır. Bu, din ve mezhep değiştirmenin yasak olmasını, yani fetihten önceki durumu koruma ilkesini zorunlu olarak doğurur. Bu nedenle Osmanlı Tanzimat dönemine kadar bu koruma biçimini şiddetli şekilde sürdürmüştür. Ancak bu ısrarın yumuşatılması Katolikleri ayrı hiyerarşi olarak tanımayı doğurmuştur. Bununla birlikte koruma içgüdüsünü devam ettirmiştir. Çalışma bu hususları dikkate alarak Süryani Kadimlerin iki hiyerarşide, Kudüs ve Mardin merkezli olarak yapılandığını ortaya koymuştur. Buna göre Kudüs merkezli Süryani Katolik hiyerarşi 1517'de Yavuz tarafından fethedildiğinde Kudüs Ermeni Patrikliği'ne tabi olarak bulunduğu için Patrik Sarkis (III, 1507-1517)'e verilen fermanla Süryanilerin açık şekilde Ermeni Patrikliği'ne yamak olduğu belirtilmiştir. Yine Mardin merkezli hiyerarşinin yaşam alanlarının çoğunluğu Yavuz döneminde, Bağdat ise Kanuni döneminde fethedilmiş ve bu kilise fetih öncesinde olduğu gibi ruhani anlamda serbest bırakılmıştır. Sivil anlamda Osmanlı Devleti'ne bağlılığında ise patriğin doğrudan arzını sunduğu bir yapı oluşturulmuştur. Bu durum 1783'te Mardin merkezli hiyerarşinin İstanbul Ermeni Patrikliği'nin aracılığıyla idare edilmek istemesiyle iki hiyerarşi de Ermeni Patrikliği'nin aracılığına tabi olmuşlardır. Yalnız Kudüs Ermeni Patrikliği sivil anlamda İstanbul Ermeni Patrikliği'ne bağlı olduğu için Süryaniler de dolaylı olarak İstanbul'a bağlı olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar bu bağlılık devam etmiştir.

¹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 11. bas., İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, ss. 59-60.

Süryani Katoliklerin durumuna gelince 5 Ocak 1831'e kadar Süryani Kadim kabul edildikleri için onlarla aynı tabiyete sahip olmuşlardır. Bu, Katoliklerin bu tarihe kadar ne ruhani anlamda ne de sivil anlamda bağımsız kabul edilmedikleri anlamına gelir. Sultan Mahmut bu tarihte Ermeni rahibi liderliğinde Katolik hiyerarşiyi kabul eden fermanı vermiştir. Hagop Çukuryan başpiskopos olarak Osmanlı Katoliklerinin ilk resmi ruhani lideri olmuştur. Beratta her ne kadar isimleri tek tek zikredilmese de Süryani Katolikler diğer Katolikler gibi bu hiyerarşiye bağlı kabul edilmiştir. Beratın hitap çevresi ve genel anlamlı açık ifadeler bütün Osmanlı Katoliklerini kapsadığını göstermektedir. 1834'te yeni lidere verilen beratta açık olarak Patrik unvanı geçmektedir. Süryani Katoliklerin bu hiyerarşiye bağlı olduğunu 1848'de 2. Salnamede görmek mümkündür. Başka arşiv belgelerinin de desteklediği bu durum Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar devam etmiştir.

Çalışmanın temel kaynakları arasında Osmanlı Devlet Salnameleri yer almaktadır. Salnamelerde Süryani Katolik Patrikliği şeklinde tanımlanan bu hiyerarşiyi yaklaşık 70 yıllık süre için takip etmek mümkündür. Çalışmanın hedefi Süryani Kadim Patrikliği'nin salnamelerdeki durumunu ortaya koymak ve bu uzun süreçte Patrikliğin özellikle Osmanlı Devleti'ndeki durumunu takip etmede bir yol gösterici olarak açığa çıkarmaktır. Bununla özellikle Osmanlı arşiv belgelerini destekleyen, onları takip etmeyi kolaylaştıran veriler üretmek önemli bir husustur. Salnamelerde Süryani Katoliklere bu takibi kolaylaştıracak kadar yeterli veri olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada bu hususlar dikkate alınarak, önce Süryani Kadim Kilisesi'nin temel özellikleri ve tarihsel süreci, ardından Osmanlı dönemindeki Katolikleşme süreci "Süryani Kadim Kilisesi ve Katolikleşme" başlığı altında ele alınmıştır. Ardından Osmanlı Devleti'nin "fetihten önceki durumun korunması geleneği" üzerinden hem Süryani Kadimlerin hem de Süryani Katoliklerin gayrimüslimleri idare sistemindeki yeri "Osmanlı Devleti'nde Süryani Katolik Patrikliği'nin İdaresi" başlığıyla işlenmiştir. Son olarak Süryani Katolik Patrikliği'nin Osmanlı Devlet Salnamelerindeki durumu bütün bilgilerin aktarımını sağlayacak şekilde ve zaman zaman tablo halinde verildiği "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Katolik Patrikliği" başlığı altında işlenmiştir.

I- Süryani Kadim Kilisesi ve Katolikleşme

Süryani Kadim Kilisesi, tarihte çok çeşitli isimlerle anılmıştır. Osmanlı belgelerine ve Osmanlı Devlet Salnamelerine bu isimlerin birçoğu yansımıştır. Salnamelerde Süryani Kadim nitelemesi yapılmıştır. Süryani Kilisesi, Süryani Ortodoks Kilise, Batı Süryani Kilisesi, Yakubi Kilisesi gibi isimler kullanılmıştır. Ancak hem salnamelerde hem de günümüz Süryanilerinin tercihinde Kadim Süryani Kilisesi son zamanlarda yaygınlaşan bir isim olmuştur.

Kadim Süryani tamlamasında Süryaniler hem kendilerinin halk olarak eski olduklarına hem de kiliselerinin eski, yani Antakya Elçisel Kilisesi'nden geldiğine vurgu yapmaktadırlar. Bu doğrultuda Aziz Petrus tarafından kurulan Antakya Kilisesi'nin oluşturduğu çizgide yer aldıklarını söylerken² diğer tarafta Adday, Agay ve Mari

² Aziz S. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, Çev.: Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul: Doz Yayınları, 2005, s. 272.

vasıtasıyla Urfa'dan başlayan misyonun oluşturduğu Hristiyanlar olduklarına inanmaktadırlar.³

Süryani Kadim Kilisesi, IV.-V. Yüzyıllarda şiddetli şekilde süren Kristolojik ve Mariyolojik tartışmaların ortasında değillerdi, ancak uzağında da değillerdi. Ayrıca bu konsillere çoğunlukla doğulu piskoposlar katılmıştır. Doğu Kiliseleri içinde İskenderiye merkezli Kıptiler önemli rol oynuyordu. Tartışmaların merkezinde Oğul'un tanrılığı meselesi vardı. Bunu alevlendiren husus ise İsa'nın hem insan hem de tanrı kabul edilmesi idi ve bunun akla uygun bir açıklamasına, tanımlamasına ihtiyaç duyulmasıydı. Çünkü İsa'nın doğduğuna, yaşadığına, öldüğüne ve tekrar dirildiğine inanılıyordu ve bu durum hem insan hem tanrı olarak hükmedilmesini gerektiriyordu. Bu konuda konsilleri doğuran ilk tartışma Arius'un Oğul'un Baba'yla aynı değil, benzer özden olduğunu ileri sürerek sonradan olma olduğunu belirtmesiydi. 325'te İznik'te İsa'nın tanrılığı meselesi Oğul'un Baba'yla aynı özden olduğu, dolayısıyla onunla aynı şekilde Tanrı olduğuna karar verilerek çözülmüştür.⁴ Ancak tartışmalar, özellikle insan ve tanrı olan İsa'nın tanrılığının nasıl olacağı konusu uzun süre tartışılmış, birçok konsili doğurmuştur, ama herkesi memnun edecek kararlar alınamamıştır. Tartışmalar İsa'nın ilahi ve insani olmak üzere iki tabiatı olduğu yönünde görüşler ileri sürülerek tekrar gündeme taşınmıştır. İstanbul Patriği Nestorius Antakya ekolünün görüşlerini takip ederken ayrı tabiat (ilahi ve insani) ve Meryem'in insan doğuran olduğu görüşünü ileri sürmüştür.⁵ Nasturilerin diyofizitizmi İskenderiye ve kısmen Ortodoks geleneğe ters düşer biçimde birbirine karışmayan, kendi başlarına ve kendi sınırları içinde yeterince mükemmel, bundan dolayı da herhangi bir karışma veya ilişki imkanına girmeyecek şekilde sağlam ya da yekpare olan iki doğa görüşüydü.⁶ 431 Efes Konsili'nde bunun aksine iki, ama birleşmiş ayrı iki tabiat ve Meryem'in de tanrı doğuran olduğuna karar verilmiştir. Fakat bu karar meseleyi çözmemiştir. Tartışma tabiatlar meselesinde sürüp giderken İskenderiye ekolü tek tabiat fikrini geliştirmiş, hatta 449'da Efes'te bu fikri karara bağlamayı başarmıştır. Bu konsilde olup bitenleri kabul etmeyen Roma Kilisesi İmparatorun değişmesini de fırsat bilerek 451 Kadıköy Konsili'ni toplamışlardır. Konsilde 431 Efes kararları yinelenirken açıklamalı bir formül ileri sürülmüştür. Bu dogmatik formül "Hepimiz, ittifakla bir tek ve biricik oğul İsa'yı kabul ediyoruz. Ve yine O'nun, bir tek şahısta birleşmiş iki tabiatını kabul ediyoruz." şeklindeydi. Buna göre birleşmemiş, bölünmemiş, ayrılmamış ve değişikliğe uğramamış iki tabiat kabul edilmiştir.⁷ Böylece önceki bir karar, 431 Efes kararı yinelenmiş ve dolayısıyla tartışma dondurulmuştur.⁸ Ancak bu dondurma olayı özellikle monofizitlere kilisede birlik

³ Abraham Yohannan, *Mezopotamya'nın Kayıp Halkı Nasturiler*, Ankara: Beybün Yayınları, 2006, ss. 35-38.

⁴ Bilal Baş, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Aryüşçülük*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016, ss. 52-64.

⁵ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Fr. Çev.: Soeur Jean-Marie O. P., Türkçeye Çev.: Mehmet Aydın, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 13.

⁶ Kürşat Demirci, *Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018, s. 53.

⁷ Mehmet Aydın, *Hristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1991, s. 19.

⁸ Canan Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015, s. 74.

oluşturma hedefiyle henotikon, monothelitizm gibi yeni fikirlerle yakınlaşma ya da baskı ve zulüm olarak geri dönmüştür.⁹

Süryani Kadim Kilisesi, özellikle Kadıköy Konsili'nden sonra Urfa piskoposluğu'nun Kalkedonculara geçtiği ve okullarının kapatılıp doğuya sürüldükleri bir süreç yaşamışlardır. Bununla birlikte Bizans'ın birlik çabasına sessiz kalmamakla¹⁰ beraber monofizit öğretiyi benimsediklerine dair bazı işaretler vardır.¹¹ Bugünkü Süryani Kilisesi'ni ayağa kaldıran, bilinçlendiren Yakup Baraday (500-575) olmuştur. O, imparatoriçe Theodora'nın monofizitleri, bu arada onu desteklemesinin de katkısıyla 15 yıl kadar kaldığı İstanbul'da muhtemelen teşkilatlama gücünü geliştiren bir süreç yaşamıştır. Merkezle elde ettiği güçle doğuya Urfa piskoposu olarak döndüğünde şehre hiç uğramadığı gibi Bizans'a da hizmet etmemiştir. Tek başına kiliseyi bilinçlendirerek adeta yeni bir kilise kurmuştur. Yanında iki piskoposla bütün cemaat olan yerleri gezerken 27 piskopos ve binlerce papaz takdisi ve ataması yapmıştır.¹² Yakub Baraday'ın Süryani Kilisesi'ne kazandırdığı bu ivme onun dikkat çekmesine sebep olduğu gibi Batılılar tarafından Kilisenin kurucusu olarak gösterilerek Süryani Kadim Kilisesi'nin elçisel olmadığını vurgulayarak küçümseyici tavır takınılmıştır. Süryanilerin bundan rahatsızlığı devam etmektedir.¹³

Süryani Kadim Kilisesi, zikri geçen süreçten hemen sonra İslam hakimiyeti altındaki topraklarda kalmıştır. Çalışmanın konusuna da açıklık kazandıracak bir husus Halife Ömer tarafından Kudüs'ün fethinden sonra yaşanmıştır. Kudüs, Doğu Hristiyanları üzerindeki Bizans baskısının etkili şekilde sürdüğü bir dönemde fethedilmiştir. Kudüs'teki manastırlardan kovulanlardan sonra geride kalan monofizitler (Ermeni, Yakubi-Süryani, Kıpti ve Habeş) Ermeni piskoposunun etrafında birlik oluşturmuşlardır. Rum Kudüs hiyerarşisi ise bütün diyofizitler üzerinde yetkiye sahip olan Grek Patrikliği'dir.¹⁴ 638'de Kudüs'ü fetheden Hz. Ömer Hristiyanların durumunu böyle bulmuştur. Bu durumu destekler bilgi veren Taberi, İslam hakimiyetini kabul etmeyen, yani zımmiliği reddeden Rumların şehri terkettiğini, kalanların ise, yani zımmiliği kabul edenlerin kendi inanç ve ayinleri üzere serbest

⁹ A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 1, Çev.: Arif Müfid Mansel, Ankara: Maarif Matbaası, 1943, ss. 187-190. Ayrıca bkz. Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev.: Cevdet R. Yularkıran, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939, s. 38. Ayrıca bkz. Sebastian Brock, "The Conversations with the Syrian Orthodox under Justinian (532)", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XIII, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 87-121.

¹⁰ Sebastian Brock, "A Monothelete Florilegium in Syriac", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XIV, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 35-45. Ayrıca bkz. Sebastian Brock, "Two sets of Monothelete Questions to the Maximianists", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XV, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 119-140.

¹¹ Sebastian Brock, "The Christology of the Church of the East in the Synods of the Fifth to Early Seventh Centuries: Preliminary Considerations and Materials", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XII, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 125-142.

¹² Atiya, Doğu Hristiyanlığı Tarihi, ss. 203-205. Ayrıca bkz. Turhan Kaçar, "Erken Bizans Döneminde Doğu: Süryani Monofizitliğinin Doğuşu" I. Uluslararası Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu (28-30 Nisan 2006) Bildirileri, Urfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006, ss. 116-117; Aziz Günel, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır, 1970, s. 307.

¹³ Melki Ürek, "Süryaniler'in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı", *Milel ve Nihal*, Cilt 10, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2013, s. 109.

¹⁴ Avedis K. Sanjian, *The Armenian Communities in Syria under Ottoman Dominion*, Cambridge: Harvard University Press, 1965, s. 96.

birakıldıklarını belirtmiştir.¹⁵ Sanjian ise Hz. Ömer'in piskopos Abraham'ı Kudüs Ermeni Patrikliği'nin ilk patriği olarak atadığını ve oluşturulan patrikliğin idaresini monofizit hiyerarşisinin tümünün bağlı olduğunu, Rum Patrikliği'nin ise diyofizitler üzerinde yargılama hakkına devam ettiğini söylemiştir.¹⁶

Süryani Kadim Kilisesi müntesiplerinin bireysel olarak Katolikliği tercih etmeleri VIII. Yüzyıl başlarına kadar götürülürse de Süryanilerin Katoliklerle etkili karşılaşmaları Haçlı Seferleri vasıtasıyladır. Bu anlamda Antakya Süryani Kadim Patriği Süryani Mihail (1166-1199) Frankların dini inanç konusunda hiç zorluk çıkarmadıklarını söylese¹⁷ de bir Süryani patriğinin dahil olduğu Katolikleşme hareketi XIII. Yüzyılda görülür. Onun haleflerinden II. Ignatius (1222-1252) ve onun Mafiryani Yuhanna Bar Maadani (Patrikliği, 1252-1263) 1237'de Kudüs'e gidip Dominiken taşra idarecisi aracılığıyla Roma'ya bağlılığını bildirmiştir. Ancak patrik istifa etmiş ve keşiş hayatı sürdürmüştür.¹⁸ Bu Süryani Kadim Kilisesi'ni bölen ilk Süryani Katolik cemaati kabul edilmiştir.¹⁹ Ancak benzer şekilde bireysel Katolikleşme ya da 1437'de Floransa Konsili'nde birleşme hedefiyle görüşmeler, hatta bazıları kısa süreli olarak Katolik piskopos olduğunu iddia etse de XVIII. Yüzyıl sonuna kadar bir Süryani Katolik hiyerarşisi oluşmamıştır.²⁰

Osmanlı Devleti'nde Doğu Hristiyanları arasında Katolikleşmenin yoğunlaştığı XVII. Yüzyılda Suriye'nin gözde kenti Halep'te de gelişmeler vardır. Halep Süryanilerin Katolikleşmesinde önemli rol oynayan bir şehir olmuştur. 1625 gibi buraya Cizvit ve Kapusen misyonerleri gelmişlerdir. Ancak burada misyon faaliyetlerinin asıl sıçrama yaşamasında 1652'de Fransa'nın konsolos olarak atadığı François Picquet'nin etkisi oldukça belirgindir. Konsolos, Süryanileri daha zayıf görünmeleri nedeniyle hedef kitle olarak görmüş ve bunda bir nebze olsun haklı da çıkmıştır.²¹ Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki Süryani Kadimler Osmanlı genelinde Katolikliğe ve Protestanlığa en fazla direniş gösteren gayrimüslim unsurlardan birisi olmuştur. Halep'te her ne kadar bu asırda Süryanilerde Katolikleşme gerçekleşiyse, hatta patrik olduğunu iddia eden bir ruhani varsa da bir Süryani Katolik Patrikliği ancak yaklaşık yüzyıl sonra konuşulabilecek duruma gelmiştir.

Halep'te misyonerler tarafından Katolikleştirilen bir Süryani, Abdulgal Ahican önce Lübnan'a kaçmış, sonra Roma Maruni Koleji'nde eğitim almış ve 1656'da tekrar Lübnan'a dönmüştür. Bunun üzerine Picquet'nin önerisiyle Maruni Patriği tarafından

¹⁵ İmam Ebi Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Tarihu'l Umem ve'l Mülük*, cüz'ü salis, Kahire: Matbaatü'l İstikame, 1939, ss. 104-105.

¹⁶ Sanjian, *The Armenian Communities*, s. 97. Ormanyan Abraham'ı Kudüs Ermeni Patriklerinin ilki olarak kaydetmiştir ve neredeyse aralıksız bir patrikler listesi vermiştir. (Bkz. Mağakia Ormanean, *Azkaabadum*, Hador III, Antilias-Lipanan, 2001, Yaveluatzk' IV. Ayrıca bkz. "Erusağemi Hayots Badriarkutyun" *Haygagan Sovedagan Hanrakidaran*, hador 3, Yerevan, 1977, ss. 643-644.

¹⁷ Michel le Syrien, *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche*, (1166-1199), Tome III, Paris, 1905, s. 222.

¹⁸ G. Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Vol. 13, Washington: The Catholic University of America Press, 2003, s. 706.

¹⁹ Philip K. Hitti, "Haçlı Seferlerinin Doğu Hristiyanlığı Üzerindeki Etkileri", Çev.: S. Haluk Kortel, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 61, 2010/1,, s. 230.

²⁰ Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 706.

²¹ Charles A. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*, Çev.: Cemile Erdek, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, ss. 163-166.

Andrea adıyla piskopos olarak kutsanan Ahican önce Süryani Patrikliği'nde kabul görme ümidiyle Mardin'e geçmiş, ama Maruni piskoposu dışında bir piskoposluğa sahip olamayacağı gerekçesiyle geri çevrildiğinde yaklaşık ikiyüzelli Süryani Katolik üyenin karşıladığı Halep'e gelmiştir.²² Kaynaklar Picquet'nin gayretleriyle Ahican'ın ülkedeki tüm Süryani Kadimlerin ruhani lideri olduğu yönünde bir ferman aldığını ileri sürerler. Papa IX. Clement'in bu atamayı onaylayan palliumu (Katolik Kilise'de piskoposluk işareti, boyna asılan mor renkte dört haçla süslenmiş beyaz şerit) 1667'de gönderdiği eklenir.²³ Ancak Osmanlı tarafından verildiği ileri sürülen fermanın Süryani Kadimler üzerinde yetki verdiği söylenmektedir. Bu yetkinin Katolik hiyerarşiyi tanıma şeklinde olması beklenemez. Çünkü Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idaresinde mezhep değiştirme yasak olduğundan Papa'nın kabul edip etmediğine bakılmaz ve birey eskiden hangi kilise mensubuyorsa öyle kabul edilir. Bu 1831'e kadar böyle devam etmiştir. Bu durum Katolikleşenlerin zor durumda kalmalarına, vaftiz, evlilik, cenaze gibi uygulamalarda sıkıntı yaşamalarına yol açmıştır. Kaynaklar Süryani Kadim Patriklerinin Osmanlı'dan aldığı yetkiyle ve aldıkları yeni beratlarla Katolikleşenlere çok daha fazla baskı uyguladıklarını söylemektedir.

Bazı kaynakların ilk Süryani Katolik Patriği kabul ettikleri²⁴ Andrea'nın 1677'de ölümünden sonra Ignatius Peter Sahbadin (1677-1702)'in geçtiği, hatta Osmanlı'dan ferman almayı başardığı söylenen bu ruhaninin Süryanilerin devlet desteğiyle oluşturduğu baskı ortamında Adana'ya ağır bir yürüyüşten sonra 1671 sonlarında ölümüyle patriklik hiyerarşisinin kesildiği söylenmiştir.²⁵ Bundan sonraki süreçte Katolikleşmenin önüne geçen temel güç Süryani Kadimlerin devlet desteğini aldıkları baskıları olmuştur. Kadim Süryanilerin baskısı Süryani Katolik Kilisesi'nin neredeyse tamamen yıkılmasına yol açmış ve XVIII. Yüzyıl başlarından itibaren 1783'e kadar patriksiz kalmışlardır.²⁶ Bununla birlikte Süryani Kadim Kilisesi'ndeki Katolikleşmenin en etkili ve belirgin olanı XVIII. Yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir.²⁷ Yine Halep'ten başlayan bu harekette piskopos Mihail Carve Katolikliğe geçmiş ve 22 Haziran 1776'da bir mektupla Papa IV. Piu tarafından tanınmıştır. Durum böyle olmakla birlikte Halep'i terkeden piskopos boş kalan Deyrüzzaferan merkezli Süryani Kadim Patrikliği'nin bu durumundan faydalanmak için Mardin'e gelerek açığa çıkmış ve 22 Ocak 1782'de patrik seçilmeyi, takdis edilmeyi ve atanmayı başarmıştır.²⁸ Ancak bu muhalifi kabul etmeyen asıl Süryani çizgi yeni bir patrik (Ignatius Matthew, 1783-1817) seçmiş ve onunla devam etmişlerdir. Bu arada patrik seçilen Carve önce Bağdat'a ve daha sonra Maruniler arasında güvenli bir yer bulduğu Lübnan'a kaçmıştır.²⁹ Cebel-i Lübnan'da Marunilerin desteğiyle bir manastırda yaşamıştır. Papa IV. Piu bir cübbeyle Süryani Katolik Patriği olduğunu onaylamıştır. 4 Eylül 1800'de öldüğünde cemaate katılmış olan birkaç piskopos bu hiyerarşinin yürümesini sağlamıştır.³⁰ Onun

²² Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, s. 166. Ayrıca bkz. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 240.

²³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 240.

²⁴ Yakup Bilge, *Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi*, İstanbul: Yeryüzü Yayınları, 1996, s. 76.

²⁵ Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 707. Ayrıca bkz. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, s. 167.

²⁶ Raymond Janin, *Les Églises Orientales et les Rites Orientaux*, Paris: Bonne Presse, (1922), s. 524.

²⁷ Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, ss. 253-254.

²⁸ Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 707.

²⁹ Janin, *Les Églises Orientales et les Rites Orientaux*, s. 525.

³⁰ Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 708. Ayrıca bkz. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, ss. 254-255; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, s. 241.

ölümünden sonra patriklik iki vekalet iki patrik dönemi yaşadıktan sonra onun yeğeni olan ve Osmanlı Devlet Salnamelerinde adı geçen ilk Süryani Katolik patrik Ignatius Butrus VII Carve (1820-1851) makama geçmiştir.³¹ Patrik Roma'dan makamını Sharfet'ten Halep'e taşıma konusunda istediği izni alınca 28 Kasım 1830'da Halep'e gitmiştir.³² Patrikliğe Osmanlı Devlet Salnamelerinin ikincisinden sonuncusuna kadar, arada bazıları eksik olmakla beraber, yer verilmiştir.

II- Osmanlı Devleti'nde Süryani Katolik Patrikliği'nin İdaresi

Osmanlı Devleti'nde Süryani Katolik Patrikliği'nin idaresi, bir bütün olarak gayrimüslimlerin idari yapısıyla alakalı bir durumu ifade eder. Bu durumda onun hem Süryani hem de Katolik olması dikkat edilmesi gereken noktalar olup konunun açıklık kazanmasını sağlayacak husustur. Başka bir nokta konunun Tanzimat öncesi ve Tanzimat dönemi diye ikiye ayrılması, 1831 öncesi ve sonrası şeklinde ifade edilebilir. Bu tarih Osmanlı Katoliklerinin Osmanlı idaresinde yaşadıkları değişikliklerin dönüm noktasıdır.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin idaresinin "fetihten önceki durumun korunması geleneği"ne bağlı olarak yürüdüğü daha önceki birçok çalışmada vurgulanmıştır.³³ Bu durumda Süryani Kadim Kilisesi'nin ruhani yargı alanı, yani Süryanilerin yaşadıkları coğrafya Osmanlı hakimiyetine Yavuz döneminde geçmiştir. Bu hem Kudüs için hem de Suriye, Irak ve Anadolu toprakları için düşünüldüğünde Kanuni'nin 1534'te Bağdat'ı fethiyle³⁴ hemen tamamı ele geçirilerek tamamlanmıştır. Fetihten önceki durumun korunmasıyla ruhani anlamda serbest sivil anlamda ise Osmanlı hükümetine bağlı idari biçimlenmede Osmanlı'nın tanıdığı ruhani liderler cemaatlerinin sivil işlerini yürütmede bir Osmanlı memuru olarak aracı konumunda yer almışlardır.

Gayrimüslimlerin idari biçimlenmesinde fetih öncesi durum önemli etkileyici faktör olduğu için cemaatlerin, bu arada Süryani Kadimlerin sivil yapılanmaları bölgeye göre değişiklik arzdebiliyordu. Bunun en açık örneği Süryani Kadim Kilisesi'nin biçimlenmesiydi. Bu yüzden konuyu anlaşılır kılacak temel husus Süryanilerin Kudüs hiyerarşisiyle Deyrüzzaferan merkezli hiyerarşisinde fetihten önceki durumun korunması geleneğinin ayrı işlemedir. Kudüs merkezli hiyerarşiyle ilgili olarak fetihten önceki durumu koruma geleneğinin ilk örneğini Kudüs'ü fetheden Hz. Ömer'in monofizit ve diyofizit Hristiyanları ayrı yapılandırmasında³⁵ görmek mümkündür. Yavuz Sultan Selim ise bu yapılanmayı korurken Halife Ömer'in ve Selahaddin Eyyubi'nin geleneğini sürdürdüğünü ifade ettiği 1517'de Kudüs Ermeni Patriği Sarkis'e

³¹ Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 708.

³² Khouri-Sarkis, "Syrian Christianity", s. 709. Ayrıca bkz. Janin, *Les Églises Orientales et les Rites Orientaux*, s. 525.

³³ Canan Seyfeli, "The Administrative Structure of the Syrian Al-Kadim Church during the Ottoman Empire", *IX. Symposium Syriacum du 20 au 23 Septembre 2004*, Universite Saint-Esprit de Kaslik, Jounieh-Liban, 2004. Sempozyumda sunulmuş bildiri. Canan Seyfeli, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği", *Milel ve Nihal*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2003, ss. 125-156. Ayrıca bkz. Canan Seyfeli, "Millet Sistemi ve Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Kadim Patrikliği (1847-1918)", *SBArD*, Yıl 15, Sayı 29, Bahar 2017, ss. 17-45.

³⁴ Bayram Kodaman, *Sultan Abdulhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987, s. 95.

³⁵ Sanjian, *The Armenian Communities*, s. 96.

verdiği fermanla Süryanilerin, Kıptilerin ve Habeşlerin Ermenilere yamak oldukları, yani gelenekleri üzere Ermeni Patriğin liderliğine tabi oldukları ifade edilmektedir.³⁶ Kudüs fethedildiğinde bu halde bulunan Süryani Kadimlerin durumu bu haliyle serbest bırakılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti, gayrimüslimleri başkentten idare ettiği için fetih öncesinde İstanbul'da bulunan hiyerarşilerin ruhani idarecileri gayrimüslimlerin idaresinde merkezi idareci ve aracı kabul edilmiştir.³⁷ Bu yüzden her ne kadar Kudüs Süryani hiyerarşisi Kudüs Ermeni Patrikliği'ne tabi ise de Kudüs Ermeni Patrikliği'nin aslında İstanbul Ermeni Patrikliği'ne tabi olması söz konusudur. Bu durumda Kudüs Süryani hiyerarşisinin dolaylı olarak İstanbul Ermeni Patrikliği'ne bağlı olduğu söylenmelidir.

Süryani Kadim Patriklik merkezi Mardin Deyrüzzaferan olup bu Süryani Kadim hiyerarşi bölge fethedildiğinde kendi bağımsızlığı içinde idaresi yürüyordu. Bu nedenle İstanbul'da fetih öncesinde ve sonrasında metropolitlik ya da piskoposluk gibi bir ruhani liderliği olmamasına rağmen ruhani idarelerinde serbest olmakla beraber sivil idarelerinde Osmanlı'ya tabi ve onunla kurduğu sivil ilişkilerinde kendi aracılığı kullanıyordu. Süryani Kadim hiyerarşiye tabi merkezler Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra ve 1783 öncesinde Mardin merkezli Süryani Kadim Patriğinin Babialı ile yazışmalarını doğrudan kendi aracılığıyla yaptığını gösteren belgeler vardır.³⁸ Bununla birlikte bazı Ermeni kaynaklarına göre Süryaniler kendi istekleriyle 1783 yılında İstanbul Ermeni Patrikliği'ne tabi olmayı seçmişlerdir.³⁹ Bu tarihten sonraki Osmanlı belgelerinde Kudüs merkezli Süryani Kadimlerin Kudüs Ermeni Patrikliği'ne Mardin merkezli Süryani Kadimlerin ise İstanbul Ermeni Patrikliği'ne bağlılıkları zikredilmektedir.⁴⁰ XIX. Yüzyıla ait fermanlarda Süryani Kadimlerin Ermeni hiyerarşisine bağlı olduğu açık şekilde ifade edilmektedir.⁴¹ Ayrıca kutsal topraklardaki kutsal yerlerle alakalı tartışmalarda Kudüs Rum patriğine verilen fermanlarda da Süryani Kadimlerin Ermeni Patrikliği'ne tabi olduğu anlaşılmaktadır.⁴²

Osmanlı belgelerinde Süryani Kadimler "Yakubi Süryani" şeklinde tanımlanırlar. Bunu örnekleyen ve Patrikliğin Tanzimat dönemindeki durumunu gösteren fermanlar vardır.⁴³ Süryani Patriği Yakub Matran'a verilen 17/26 Nisan 1847 tarihli fermanla geçen "Ermeni patrikliğine dahil Halep ve Şam ve Rakka ve Diyarbakır ve Mardin ve Musul ve kilise-i Deyru'z-Za'feran ve tevabi'i Yakubi-Süryani patriki olan İlyas Matran rahibin vefatı vukû'una

³⁶ Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: T.T.K. Bas., 1988, ss. 15-17.

³⁷ Canan Seyfeli, "İstanbul Ermeni Patrikliği'nin Kuruluşu", *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi (20-21 Nisan 2002) Bildirileri, I. Cilt*, Ankara: ASAM-EREN, 2003, ss. 361-377.

³⁸ *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt 1, No: 2792, Tarih: 28 Cemaziyelahir 1074; *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt 1, No: 2793, Tarih: 3 Şaban 1074; *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt 1, No: 2796, Tarih: 24 Şevval 1141.

³⁹ Kevork B. Bardakjian B., "The Rise of the Armenian Patriarchate of Constantinople", *Christians and Jews in the Ottoman Empire, Vol. I*, Ed.: Benjamin Braude ve Bernard Lewis, New York, London: Holmes-Moyer Pub., 1982., s. 99, dpn. 40.

⁴⁰ *Külliyat-ı Kavanin*, Cilt 2, No: 2955, Tarih: 8 Ramazan 1196.

⁴¹ Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, ss. 17 vd ; Ayrıca bkz. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, 1. bas., İstanbul: Klasik Yay., 2004, ss. 112-119.

⁴² BOA, A.DVN. KLS, Kilise Deft. 9, s. 73-77.

⁴³ BOA, Gay. Müs. Cem. Deft., No. 15, s. 20, Süryani Kadim Yakubi Defteri 1329.

mebni"⁴⁴ ifadeleri Mardin merkezli hiyerarşinin durumunu ortaya koymaktadır ve ayrıca Kudüs'ün zikredilmemesi de dikkat çekicidir.

Süryani Kadimlerin Ermeni Patrikliklerine tabiyetleri her ne kadar Osmanlı'nın son dönemine kadar devam ettiyse de Süryani Katolik Patrikliği'nin kaderi 1831'de Süryani Kadimlerden ayrılmıştır. Bu tarih Osmanlı Katoliklerinin idari anlamda, Osmanlı ile ilişkilerinde ve gayrimüslimlerin idari yapılanmasında bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu nedenle konunun anlaşılır hale gelmesi için Süryani Katoliklerin durumunu bu tarihten öncesi ve sonrası şeklinde ayırmak uygun olur.

5 Ocak 1831 öncesinde Süryani Katolikler yaklaşık elli yıldır düzenli bir patrikliğe tabiydiler. Ancak öncesinde de cemaati olmayan idareciler ve idarecisi olmayan cemaatler zaman zaman var olmuştur. Frazee, eserinin XVIII. Yüzyılı incelediği bölümünde Süryani Katoliklerin aslen Süryani Kadim oldukları için Osmanlı hukukunda hala Ermeni milleti olarak kabul edildiğini söylemiştir. Konuyu bu açıklığıyla anlayan nadir eserlerden olan bu çalışma bu yüzyılda Katolik Süryanilere şiddetli baskının hala Süryani Patrikliği'ne, yani dolayısıyla Ermeni Patrikliği'ne tabi olmalarından kaynaklandığını vurgulamaktadır.⁴⁵ Rum ve Ermeni patriklerinin fetihten önceki durumun korunması geleneğine matuf olarak din ve mezhep değiştirmenin yasak olmasından faydalanarak Osmanlı hükümetlerinin desteğini almaları ve böylece Katolikleşen cemaat üyelerine baskı uygulamalarının da örnekleri çoktur.⁴⁶ Zaman zaman Katolikliği yasaklayan fermanlar çıkarılmıştır.⁴⁷ Bu nedenle Osmanlı Katolik hiyerarşiyi 5 Ocak 1831'de kabul edip başpiskoposluk fermanı verinceye kadar Süryani Katolikler ayrıldıkları Süryani Kadim Kilisesi'nin üyesi kabul edilmişlerdir.

Katoliklerin çoğalması, önceki süreçte sürekli problemler yaşanması, Fransa gibi devletlerin baskısı ve Osmanlı'da yenileşme hareketleri Sultan Mahmut'un Katolik hiyerarşiye izin vermesini sağlayan temel etmenlerdi. Fakat Sultan gözetim sağlayabileceği bir yapılanma istiyordu ve Katolik nüfusun ve baskısının çok olduğu Ermeni Katoliklerden bir ruhani liderle problemi çözmeye yeltendi. Tayin ettiği bir nazırla, Edhem Efendi'yle bu işi yürüterek vekillik ihdas etme hedeflendi.⁴⁸ 6 Ocak 1830'da bir beratla izin verildi ve hemen ardından Şubat ayında rahip Andon Nurican oluşturulan ilk cemaat meclisi tarafından seçildi. 6 Eylül 1830'da Roma'nın gönderdiği palliumla Nurican, İstanbul Katolik başepiskoposu yapıldı.⁴⁹ Ancak Osmanlı hükümeti Rahip Andon Nurican'ın seçimi, takdisi ve atamasını Osmanlı uyruklu olmadığı gerekçesiyle onaylamadı. Onun yerine rahip Hagop Çukuryan seçildi (18/31 Aralık

⁴⁴ Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, s. 46; Ayrıca bkz. Kemal Beydilli, *II. Mahmut Devri'nde Katolik Ermeni Cemaati ve Kilise'nin Tanınması (1830)*, Türkçe Yayınlayanlar: Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakınoğlu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995, ss. 111-115.

⁴⁵ Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, s. 253.

⁴⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt 6, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983, s. 2642.

⁴⁷ Ahmet Refik, *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1689-1785)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988, ss. 21-22, 32-33, 35, 160-163. Patrikler, bu yasaklamanın ayrıntılarını içeren, ceza nitelikli olarak evlilik, cenaze gibi işlerinin yapılmayacağına dair izin anlamı taşıyan belgeler almayı başarmışlardır. (Bkz. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, ss. 120-121.)

⁴⁸ Beydilli, *II. Mahmut Devri'nde Katolik Ermeni Cemaati*, s. 29.

⁴⁹ Hovhannes J. Tcholakian, *L'eglise Armenienne Catholique En Turquie*, İstanbul: Ohan Mat., 1998, ss. 16-18.

1830). Babıali'nin onayı ve ataması anlamına gelen ferman 5 Ocak 1831 tarihlidir.⁵⁰ Hagop Çukuryan başepiskopos olarak atanmıştır. Ancak sonraki ruhani lider 1835'te seçildiğinde belgesinde açıkça patrik olduğu yazılıydı.⁵¹

1831'de kurulan Katolik hiyerarşinin lideri sonraki süreçte de, hatta Osmanlı Devlet Salnamelerinde de her ne kadar Ermeni rahiplerden idiyse de diğer Osmanlı Katoliklerinin de lideri olarak tayin edilmişti. İlk fermanda hangi Katoliklerin bağlı olacağı açıkça ifade edilmiyorsa da bazı genel ifadeler hepsini kapsadığını göstermektedir. Bu Katolik unsurlar Ermeni, Süryani Katolik, Keldani, Maruni ve Melkitlerdir.⁵² Osmanlı nezdinde Bulgar Katoliklerin de Katolik patrikliğe tabi olduğunu gösteren belgeler vardır.⁵³ Osmanlı hükümetleri tek çatı altında toplamak ve bütün Katolikleri İstanbul Ermeni Katolik Patrikliği'ne tabi kılmak istedikleri için Latinlerin idaresini de patrikliğe bağladıkları en azından Osmanlı Devlet Salnamelerinden anlaşılmaktadır. Osmanlı Devlet Salnamelerinin ilkinde bunlardan Melkitler, Rum Melkit Patrikliği ayrı şekilde kaydedilmiştir. Maruniler hiç kaydedilmemiştir. Ancak Süryaniler, Keldaniler ve bir müddet Latinler Ermeni Katolik Patrikliği'ne tabi olarak kaydedilmişlerdir.

Süryani Katolik Patrikliği'nin "Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Bulunan Süryani Katolik Taifesi Patriği Circis Şelha Efendi, 1. Mecidi" başlığı altında ilk defa 37. Sayıdan (1299/1882) itibaren ayrı yazılması söz konusudur. Bununla birlikte Ermeni Katoliklerden ayrıldıklarını ve ayrı hiyerarşi oluşturdıklarını gösterir herhangi bir belge yoktur.

Patrik, 1264 (1848) tarihli 2. Sayıdan itibaren Halep'te, 24. Def'adan (1286/1869) itibaren Mardin'de, 36. Salnamede (1298/1881) Şam-ı Şerif'te, 37. Sayıda (1299/1882) Memalik-i Mahruse-i Şahane'de ikamet eder şekilde kaydedilmiştir. Salnamelerde patrik tanımlanırken Süryani Patriği, Süryani Katolik Milletinin Mardin'de mütemekkin Antakya Patriği, Süryani Katolik Patriği, Süryani Katolik Murahhasası, Süryani Katolik Taifesi Patriği ve Süryani Katolik Milleti Antakya Patriği şeklinde farklı ifadeler kullanılmıştır.

Bir salnamede (32. Sayı, 1294/1877) en fazla 21 merkez kaydedilmiştir. Ancak en azından bir yılda ismi geçen merkezler şunlardır: Adana, Adıyaman, Bağdat, Beyrut, Ceziretü'l-Ömer, Dara, Dersaadet, Deyr-i Zor, Deyrüş-Şurfa, Diyarbakır, El-Karyeteyn, Halep, Hama, Hat-i Mısriye, Humus, İskenderiye, İskenderun, Kal'a Mera, Karakuş, Kıbrıs, Kuds-i Şerif, Ma'muretü'l-Aziz, Mardin, Mersin, Mısır, Midyat, Musul, Nebek, Raşya, Siverek, Şam-ı Şerif, Tigris, Trablus, Urfa, Yafa ve Beyrut, Zahle.

Salnamelerin ilk sayısında sadece ruhani reislerin adı verilirken sonraki sayılarda daha detaylı bilgiler, merkezler ve ruhani liderleri kaydedilmiştir. Süryani Katolik Patrikliği'ne Salnamelerden 1264 (1848) tarihli 2. Sayıdan itibaren yer verilmiştir. Bundan sonra gayrimüslimlerin kaydedilmediği 3.-11. Sayılar (9 sayı) haricinde, 26.

⁵⁰ Beydilli, *II. Mahmut Devri'nde Katolik Ermeni Cemaati*, s. 33, berat için bkz. ss. 259-261.

⁵¹ Beydilli, *II. Mahmut Devri'nde Katolik Ermeni Cemaati*, s. 35, belgeler için bkz. ss. 273-276.

⁵² Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, ss. 122-129 ; Ayrıca bkz. Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev.: Ali Reşad, İstanbul: Kaknüs, 1999, ss. 60-5.

⁵³ Ahmet Refik, "Osmanlı İmparatorluğunda Fener Patrikhanesi ve Bulgar Kilisesi", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, On Beşinci Sene, Numara: 8(85), İstanbul, 1341, ss. 73-84.

(1288/1871) Sayıdan 31. Sayıya (1293/1876) kadar toplam 6 salnamede, 40. (1302/1885), 41. (1303/1886), 42. (1304/1887) ve 44. (1306/1889) yıla ait, toplam 10 salnamede Süryani Katolik Patrikliği'ne hiç yer verilmemiştir.

Salnameler Osmanlı Devleti'nin resmi yıllıklarıdır. Yıllık olduğu için geçen yılların bilgileriyle sene başında çıkar. Bu sebeple önceki yılların bilgileri kayıtlıdır. Bu bilgiler salnameye yansırken çoğunlukla ilk yılda kaydedilir, birazı iki yıl sonra, azıysa üç ya da daha fazla yıl sonra kaydedilir. Salnamelerdeki veriler tarihi vermekten çok, tarihsel süreci takip etmede yol işaretleri mesabesindedir. Bilgilerin özellikle Osmanlı belgeleriyle desteklenerek kullanılması daha sağlıklı olacaktır. Süryani Katolik Patrikliği'ni Osmanlı döneminin hemen sonuna kadar yaklaşık 70 yıllık sürecin salnamelerden takibini yapmak mümkündür.

III- Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Katolik Patrikliği

Osmanlı Devlet Salnamelerinin ilkinde, Sene 1263 (1847), "*Ruesay-ı Mile-i Hamse*" başlığı altında gayrimüslimlere toplu şekilde yer verilirken beş millet kaydedilmiştir. Ancak sadece ruhani liderlerin ismi verilmiştir. Bu milletlerden Süryani Katolikleri ilgilendireni "*Ermeni Katolik Milleti Patriği Andon*" ifadesiyle kaydedilen Osmanlı Katolikleridir. Bu nedenle Süryani Katolikler ayrı bir millet olarak kaydedilmemiştir. Sonraki sayıda sadece "*Katolik Patriği Andon*" şeklindeki tanımlamanın da gösterdiği gibi bütün Katolikler tek millet olarak kabul edilmektedir ve bu yüzden Süryani Katolikler de bu başlık altında yer almaktadırlar.

1264 (1848) tarihli 2. Sayıda yine "*Katolik Patriği Andon*" başlığı altında "*Ermeni ve Süryani ve Keldani Katolikleri mesalihi patrik-i muma ileyh marifetiyle tesviye olunduğundan cümlesinin murahhasaları bir cedvele derc olunmuştur.*" ifadesiyle Katolik Patriklik tablo halinde verilirken Süryani Katolikler de ayrıca belirtilmiştir. Burada sadece Süryani Katolik merkezleri verilmiştir.

Tablo 1: Süryani Katolik Patrikliği (1264, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Unvanı	Esamisi	Sınıfları	Dahil-i daire-i idaresi olan mallaller
Diyarbakır	Süryani Murahhasası Anton	Episkopos	Diyarbakır ve Musul Eyaletleri
Urfa	Süryani Murahhasası Timoteus	Episkopos	Rakka Livası
Halep	Süryani Patriği Cerve (Ignatius VII. Peter Jarweh, 1820-1851)	Episkopos	Halep ve Sayda ve Mısır Eyaletleri
Şam-ı Şerif	Süryani Murahhasası Yakub	Episkopos	Şam Eyaleti
Bağdat	Süryani Murahhasası Grigor	Episkopos	Bağdat Eyaleti

Tabloya göre Süryani Katolik Patrikliği merkezi Halep'tir ve bugünkü Türkiye, Kuzey Irak ve Suriye topraklarında patriklikle beraber 5 merkez kaydedilmiştir.

1265 (1849) tarihli 3. Sayı ile 1273 (1857) tarihli 11. Sayı arasındaki dokuz sayıda "*Ruesay-ı Mile-i Hamse*" kaydına yer verilmemiştir.

12. Defa (1274/1858) yayınlanan salnamede Osmanlı Katolikleri “*Katolik Patriği Nigoğos*” başlığı altında verilmiştir. İkinci sayıdaki (1264/1848) açıklama aynen korunmuştur. Tabloda Süryani Katolik Patrikliği’nde 2. Salnameye göre bir farklılık yoktur.

13. Salnamede (1275/1859) Süryani Katolik Patrikliğindeki tek farklılık patriğin değişmesi ve “*Süryani Patriği Anton Zemheri* (Ignatius I. Antony Samhiri, 1853-1864), *Piskopos, Halep ve Sayda ve Mısır Eyaletleri*” şeklinde kaydedilmesidir.

14. (1276/1860) Salnameden 20. (1282/1865) Salnameye kadar 6 sayıda Süryani Katolik Patrikliği’yle ilgili olarak bir önceki sayıya göre herhangi bir değişiklik yoktur.

21. (1283/1866), 22. (1284/1867) ve 23. (1285/1868) Salnamelerde “*Katolik Patriği ... Efendi*” başlığı altında “*Ermeni ve Süryani ve Keldani Katolikleri mesalihi patrik-i muma ileyh marifetiyle tesviye olunduğundan cümlesinin murahhasaları bir cedvele derc olunmuştur.*” şeklindeki açıklamaya yer verilmiştir. Ancak Süryani Katolik Patrikliği merkezleri kaydedilmemiştir.

24. Def’a (1286/1869) yayımlanan salnamede ise iki Ermeni Katolik hiyerarşi Andon Efendi liderliğinde birleştirilmiştir. “*Asitane’de mütemekkin Ermeni Katolik milletinin Kilikya Patriği Dokuzuncu Bedros Andon Efendi*” başlığı altında diğer Katoliklere ayrı ayrı yer verilirken bu hiyerarşilerin İstanbul merkeze bağlı olduğunu gösteren şu ifadeler kaydedilmiştir: “*Süryani ve Keldani Patrikleri ve piskoposları mesalihi patrik-i muma ileyh Andon Efendi marifetiyle tesviye olunur ve esamisi bunlardır.*” açıklamasıyla Süryani Katolik, Keldani ve Latin hiyerarşi ayrı başlıklar altında verilmiştir. “*Süryani Katolik Milletinin Mardin’de mütemekkin Antakya Patriği İknadiyos Harkusi Filibosi* (Ignatius I. Philip Arqous, 1866-1874) *Efendi*” başlığı altında Süryani Katolik Patrikliği’nin murahhaslıkları aşağıdaki gibi tablo halinde verilmektedir. Patrikle birlikte 8 merkez kaydedilmiştir.

Bu sayıda dikkaç çeken en önemli konu Süryani Katolik Milleti ifadesindeki millet şeklindeki tanımlamadır. Süryani Katolikler salnamelerde ilk defa böyle tanımlanmaktadır.

Tablo 2: Süryani Katolik Patrikliği (1286, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Murahhasalar	Esamisi	Sınıfları	Dahil-i daire-i idaresi olan mallaller
Halep	Circis Şuhut	Serpiskopos	Halep’de
Musul	Krillos Benna	Serpiskopos	Musul’da
Bağdat	Rafael Corci	Serpiskopos	Bağdad’da
Cizre	Bedros Metah	Serpiskopos	Cizre’de
Şam-ı Şerif	Yakub Halyani	Serpiskopos	Şam-ı Şerif’de
Nebek	Maritos Nekkar	Serpiskopos	Nabk’da
Midyat	Grigor Zeytum	Piskopos	Midyat’ta

25. Sayıda (1287/1870) önceki yıla göre bir değişiklik yoktur.

26. (1288/1871) Sayıdan 31. Sayıya (1293/1876) kadar toplam 6 salnamede ne bir açıklamada ne de tabloda Süryani Katolik Patrikliğine yer verilmemiştir.

32. (1294/1877) Yılda Süryani Katolik Patrikliği "*Beriyetü's-Şam ve Sair Memalik-i Mahruse-i Süryani Katolik Patriği İgnatios Circis Şelhot* (Ignatius V. George Chelhot, (1874-1891) *Efendi, Birinci Mecidi*" başlığı altında tablo halinde verilmiştir. Tabloda patriklikle beraber 22 merkez kaydı vardır.

Tablo 3: Süryani Katolik Patrikliği (1294, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Esami-i Episkopos	Esami-i Rahip Vekili ve Murahhasa	Unvan ve Dahil-i daire-i idaresi olan mallaller
İsrafil		Bağdat
	Butrus	Halep
Behnam		Musul ve Tevabii
	Bolis	Şam-ı Şerif
	Yusuf	Mısır
	Hanna	İskenderiye
	Butrus	Diyarbakır
Efrem		Diyarbakır Vilayeti Dahilinde Adıyaman
	Hanna	Beyrut
	Butrus	Urfa
Circis		Humus
	İlyas	Hama
	Süleyman	Zor
	Şemun	Cizre
	Matta	Mardin
	Yakub	Musul Sancağı Dahilinde Karakuş Kazası
	İbrahim	Hama Sancağı Dahilinde El-Karyeteyn
	Hanna	Raşya Kazası Suriye Vilayeti Dahilinde
	Hanna	Nebek Kazası Keza (Suriye'de)
	İbrahim	Mandin Sancağı Dahilinde Kal'a Mera
	Mihayil	Cebel-i Lübnan'da Deyrüş-Şurfa

33. (1295/1878), 34. (1296/1879) ve 35. (1297/1880) Sayıda Süryani Katolik Patrikliği yukardaki tabloda olduğu gibi, yani önceki yıla göre bir değişiklik olmadan kaydedilmiştir.

36. Salnamede (1298/1881) Süryani Katolik Patrikliğine sadece bir yerde o da İstanbul Ermeni Patrikliği'ne ait tabloda "*Şam-ı Şerif'de Bulunan Süryani Katolik Murahhasası, İklimi Rahip*" şeklinde yer verilmiştir.

37. Sayıda (1299/1882) patrik değişmiş ve Patriklik “*Memalik-i Mahruse-i Şahane’de Bulunan Süryani Katolik Taifesi Patriği Circis Şelha Efendi, 1. Mecidi*” şeklinde başlıklandırılmıştır. Patriklikle beraber 16 merkez kaydedilmiştir.

Tablo 4: Süryani Katolik Patrikliği (1299, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O’.
<i>Memalik-i Mahruse-i Şahane’de Bulunan Süryani Katolik Taifesi Patriği</i>	<i>Circis Şelha Efendi</i>	1.	-
Dersaadet’te Bulunan Patrik Vekili	Elhori Yuhanna Muammarbaşı	-	-
Mardin ve Tevabii Patrik Naibi	Nusaybin Serpiskoposu Matta	-	-
Musul Serpiskoposu	Behnam Benna	2.	-
Bağdat Serpiskoposu	Rufail	3.	-
Şam-ı Şerif Serpiskoposu	Yusuf Davut	4.	-
Humus ve Hama ve Nik Serpiskoposu	Circis Şahin	3.	-
Mamuretülaziz ve Bucak ve Hısnımansur SP.	Efrem	-	-
Mısır ve İskenderiye Patrik Vekili	Elhori Yuhanna Rahip	4.	-
Beyrut Patrik Vekili	Musa Serkis Rahip	-	-
Diyarbakır Patrik Vekili	Hori Butrus Rahip	-	-
Urfa Patrik Vekili	Butrus Rahip	-	-
Adana ve Tevabii Patrik Vekili	Filipos Şekkal Rahip	-	-
Siverek Patrik Vekili	Behnam	-	-
Cizre Serpiskopos Vekili	Şemun	-	-
Deyr-i Zor Patrik Vekili	İgnatios	-	-

38. Sayıda (1300/1883) bir önceki sayıya göre tek değişiklik “Urfa Patrik Vekili’nin Bersah’ın olmasıdır. Patrikle beraber 16 görevli kaydedilmiştir.

39. Sayıda (1301/1884) önceki yıla göre herhangi bir farklılık yoktur.

40. (1302/1885), 41. (1303/1886) ve 42. (1304/1887) yıla ait salnamelerde Süryani Katolik Patrikliği’ne hiç yer verilmemiştir.

43. Sayıda (1305/1888) 39. Yıla ait salnamedeki verilere göre bazı farklılıklar vardır. Dersaadet Patrik Vekiline hiç yer verilmemiştir. Yeni merkez ise “*Midyat Patrik Vekili, İgnatios Rahip*” şeklinde kaydedilmiştir. Ruhaniye değişen 5 merkez ise şöyledir: “*Beyrut ve Tevabii Patrik Naibi, Trablus Piskoposu Anton Efendi, 3. Mecidi*”, “*Humus ve Hama ve Tevabii Patrik Vekili, Süleyman Rahip*”, “*Diyarbakır Patrik Vekili, Elhori Yuhanna Rahip, 4. Mecidi*”, “*Urfa Patrik Vekili, Elhori Butrus Rahip*” ve son olarak “*Deyr-i Zor Patrik Vekili, İliya Rahip*” şeklindedir. Son değişiklik Mardin Patrik Naibi Matta’ya 3. Mecidi nişanı eklenmesidir.

44. Sayıda (1306/1889) Süryani Katolik Patrikliği’ne hiç yer verilmemiştir.

45. Sayıda (1307/1889) önceki yıllara göre değişiklikler vardır. Bunlar arasında ruhanilerin ikinci ya da üçüncü isimlerinin de kaydedilmesi söz konusudur. Takibi kolaylaştırmak amacıyla tablonun tamamı verilmiştir. Bu sayıda Süryani Katolik Patrikliği şeklindeki başlık atılmaksızın direk memuriyet ve esamisi yanında nişanlar tablosu verilmiştir. 12 memuriyet kaydedilmiştir.

Tablo 5: Süryani Katolik Patrikliği (1307, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
<i>Süryani Katolik Milleti Antakya Patriği</i>	<i>İgnatios Circis Şelha Efendi</i>	1.	-
Musul ve Tevabii Serpiskoposu	Kirillos Behnam Benna Efendi	2.	2.
Bağdat Serpiskoposu	Atanasyos Rufail Çerha Efendi	3.	-
Şam Serpiskoposu	İklimos Yusuf Davut Efendi	4.	-
Halep'te Kıbrıs Piskoposu ve Patrik Vekili	Anton Kandaleft Efendi	2.	-
Diyarbakır'da Meyyafarikin Piskoposu ve Patrik Vekili	Marusa Tovpal Efendi	-	-
Ceziretü'l-Ömer Piskoposu	Yakub Matta Ahmer Dekna	3.	-
Urfa Piskoposu ve Musul Serpiskoposu Muavini	Efrem Levis Rahmani Efendi	3.	-
Mısır'da Patrik Vekili	Rahip Elhori Yuhanna Tavat Efendi	4.	-
Beyrut'ta Patrik Vekili	Rahip Elhori Rufail Berdegani Efendi	-	-
Humus ve Hama'da Patrik Vekili	Rahip Elhori Süleyman Kapuni Efendi	-	-
Urfa'da Patrik Vekili	Rahip Elhori Butrus el-Amidi Efendi	-	-

46. Sayıda (1308/1890) önceki yıla göre meydana gelen değişiklikler Bağdat ve Şam serpiskoposluklarının münhal olmasıdır. 12 görevli kaydı yapılmıştır.

47. Sayıda (1309/1891) önceki yıla göre şu değişiklikler olmuştur: Urfa Piskoposu ve Musul Serpiskoposu muavini hiç kaydedilmemiştir. Ruhanisi değişenler ise “*Bağdat Serpiskoposu, Efrem Levis Rahmani Efendi, 3. Mecidi*” şeklindedir. Halep'te Kıbrıs Piskoposu ve Patrik Vekili'nin nişanı silinmiş ve Diyarbakır'da Meyyafarikin Piskoposu ve Patrik Vekili'ne 2. Mecidi nişanı yeni yazılmıştır. 11 görevli kaydedilmiştir.

48. Sayıda (1310/1892) önceki yıla göre herhangi bir değişiklik yoktur ve 11 görevli kaydedilmiştir.

49. Sayıda (1311/1893) önceki yıl meydana gelen tek değişiklik nişandadır ve Ceziretü'l-Ömer Piskoposu'nun 3. Mecidi nişanı silinmiştir.

50. Sayıda (1312/1894) önceki yıla göre herhangi bir değişiklik yoktur ve 11 görevli kaydedilmiştir.

51. Sayıda (1313/1895) önceki yıla göre farklılıkların başında “*Süryani Katolik Cemaati*” başlığı ve yeni patriğin kaydı gelir. Patrik değiştiği için patriklikteki görevlerde ciddi bir farklılık meydana gelmiştir. Süryani Katolik Cemaati başlığı altında

kaydedilen görevlilerde önceki yıla göre yeniler ve farklılıklar söz konusudur. Toplam 15 memuriyet kaydı vardır. Bu nedenle tabloyu olduğu gibi vermek uygun olur.

Tablo 6: Süryani Katolik Patrikliği (1313, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
SÜRYANİ KATOLİK CEMAATİ			
<i>Süryani Katolik Milleti Antakya Patriği</i>	<i>İgnatios Behnam Benna (Ignatius II. Behnam Benni, 1893-1897) Efendi</i>	1.	1.
Dersaadet Patrik Vekili Rahip	Elhori Hanna Efendi	4.	-
Mısır'da Reis-i Ruhani Yafa Piskoposu	Bolyos Basil Kandeleft Efendi	3.	3.
Şam-ı Şerif'de Reis-i Ruhani Rahip	Elhori Efrem Ebyaz Efendi	-	-
Bağdat Serpiskoposu	Atanasyos İgnatios Lori Efendi	-	-
Halep Serpiskoposu	Dionisyos Efrem Rahmani Efendi	3.	-
Musul'da Reis-i Ruhani Dara Piskoposu	Kirillos Bolis Danyal Efendi	3.	-
Beyrut'ta Reis-i Ruhani Trablus Piskoposu	Savfilis Anton Kandaleft Efendi	2.	2.
Diyarbakır'da Reis-i Ruhani Meyyafarikin Piskoposu	Marusa Butrus Topal Efendi	2.	-
Mardin'de Reis-i Ruhani Tigris Serpiskoposu	İklimos Yuhanna Muammarbaşı Efendi	3.	3.
Humus ve Hama Reis-i Ruhani	--	-	-
Ceziretü'l-Ömer Piskoposu	Yakub Matta Ahmer Dekna Efendi	-	-
Urfa'da Reis-i Ruhani Rahip	Elhori Butrus Amidi Efendi	-	-
Adana'da Reis-i Ruhani Rahip	Elhori Filyos Şekkal Efendi	-	-
Deyrû'l-Zor'da Reis-i Ruhani Rahip	Elhori Yakub Melkon Efendi	-	-

52. Sayıda (1314/1896) önceki yıla göre herhangi bir değişiklik yoktur.

53. Sayıda (1315/1897) bir önceki yıla göre meydana gelen değişiklikler arasında ruhanisi değişen görevler “Mısır'da Reis-i Ruhani, Rahip Elhori Efrem Ebyaz Efendi” ve “Şam-ı Şerif'de Reis-i Ruhani Yafa Piskoposu, Bolyos Basil Kandeleft Efendi, 3. Mecidi, 3. Osmani” şeklindeki kayıtlardır. Aslında iki ruhani yer değiştirmişlerdir. 15 görev kaydedilmiştir.

54. Sayıda (1316/1898) patrik kayıttan düşülmüş ve yerine “Süryani Katolik Milleti Kaymakamı, Tigris Serpiskoposu Yuhanna Muammarbaşı Efendi, 3. Mecidi, 3. Osmani” kaydıyla kaymakam geçmiştir. Mardin ruhanisi kaymakam olunca onun yerine “Mardin'de Reis-i Ruhani, Elhori Efrem Ahmer Dekna Efendi” kaydedilmiştir. Memuriyet sayısı 15'tir.

55. Salnamede (1317/1899) ve 56. Seneye (1318/1900) ait salnamede 54. Salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre herhangi bir değişiklik yoktur. Yine ikisinde de 15 görevli kaydı vardır.

57. Seneye (1319/1901) ait salnamede yeni patrik kaydedilmiş ve önceki yılda Halep Serpiskoposu patrik olmuştur. Bu değişim Süryani Katolik Patrikliği görevlerinin yeniden dizayn edilmesine yol açmıştır. 15 görevden 11'inde yeni görevliler, ruhaniler ve nişanlarda değişiklikler olmuştur. Bu sebeple tobloyu olduğu gibi vermek daha uygundur.

Tablo 7: Süryani Katolik Patrikliği (1319, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
SÜRYANİ KATOLİK CEMAATİ			
<i>Süryani Katolik Patriği</i>	<i>Efrem Rahmani (Ignatius II. Ephrem Rahmani, 1898-1929) Efendi</i> <i>Altın Liyakat Madalyası</i>	1.	1.
Dersaadet Patrik Vekili Rahip	Elhori Hanna Efendi	4.	3.
Mısır'da Reis-i Ruhani Vekili	Elhori Efrem Ebyaz Efendi	-	-
Şam-ı Şerif Serpiskoposu	İklimi Mihayil Neccaş Efendi	-	-
Bağdat Serpiskoposu	Atanasyos İgnatios Lori Efendi	3.	-
Halep Reis-i Ruhani Vekili	Elhori Cebail Şekir Efendi	-	-
Yafa ve Beyrut Reis-i Ruhani Serpiskoposu	Bolyos Basil Kandeleft Efendi	2.	-
Musul Reis-i Ruhani Dara Serpiskoposu	Kirillos Bolis Danyal Efendi	3.	-
Diyarbakır'da Reis-i Ruhani ve Meyyafarikin Serpiskoposu	Marusa Butrus Topal Efendi	2.	-
Mardin'de Reis-i Ruhani ve Tigris Serp.	Yuhanna Muammarbaşı Efendi	3.	3.
Humus ve Hama'da Reis-i Ruhani Vekili	Elmatran Abdah Efendi	2.	-
Ceziretü'l-Ömer Serpiskoposu	Yakub Matta Ahmer Dekna Efendi	-	3.
Urfa Reis-i Ruhani Vekili	Elhori Butrus Amidi Efendi	-	-
Adana Reis-i Ruhani Vekili	Elhori Filyos Şekkal Efendi	3.	-
Deyrû'l-Zor Reis-i Ruhani Vekili	Elhori Yakub Melkon Efendi	-	3.

58. Salnamede (1320/1902) önceki salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre herhangi bir değişiklik yoktur. Yine 15 görevli kaydı vardır.

59. Sayıda (1321/1903) önceki yıla göre meydana gelen değişikliklerden birisi Yafa ve Beyrut Reis-i Ruhani Serpiskoposluğuna yer verilmemiş olmasıdır. Ruhanisi değişen “Dersaadet Patrik Vekili Rahip, Rahip Cebail Efendi, 3. Osmani” ve “Musul Reis-i Ruhani Dara Serpiskoposu, Butrus Hebra Efendi, 2. Mecidi” şeklindeki iki kayıttır. Nişanı değişen

ise Şam-ı Şerif Serpiskoposu'na 2. Mecidi nişanının yeni yazılmasıdır. 14 görevli kaydedilmiştir.

60. (1322/1904), 61. (1323/1905) ve 62. (1324/1906) salnamelerde 59. Salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre herhangi bir değişiklik yoktur. Yine 14 görevli kaydı vardır.

63. Seneye (1325/1907) ait salnamede ise önceki yıla göre bir değişiklik olmuştur. O da Zor Reis-i Ruhani Vekili Elhori Yakub Melkon Efendi'nin nişanının 1. Osmaniye yükseltilmesidir.

64. Sayıda (Hicri 1326/1908) önceki yıla ait salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre herhangi bir değişiklik yoktur. Yine 14 görevli kaydı vardır.

65. Sayı ve Mali 1326/1910 yılına ait salnamede önceki yıla ait salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre meydana gelen değişiklikler bütün tabloyu kaydetmeyi gerektirecek boyuttadır. Takibi de kolaylaştırma amacıyla tablo halinde verilmiştir. 16 görevli kaydı vardır.

Tablo 8: Süryani Katolik Patrikliği (Mali 1326, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
SÜRYANİ KATOLİK CEMAATI			
<i>Süryani Katolik Patriği</i>	<i>Efrem Rahmani Efendi</i>	<i>Mu Ras sa</i>	<i>1.</i>
Dersaadet Patrik Vekili	Elhori Fiskofos Cebrail Fahir Efendi	-	3.
Şam-ı Şerif Serpiskoposu	Elmatran İklimis Neccaş Efendi	2.	-
Halep Serpiskoposu	Elmatran Efrem Nekkaşe Efendi	2.	-
Musul Serpiskoposu	Elmatran Butrus Bolis Hebra Efendi	2.	-
Diyarbakır ve Meyyafarikin Piskoposu	Marusa Butrus Topal Efendi	2.	-
Mardin Serpiskoposu Vekili Tigris Serpiskopo	İklimis Yuhanna Muammarbaşı Efendi	3.	3.
Bağdat Serpiskoposu Vekili	Elhori Abdulehad Circi Efendi	-	-
Beyrut Serpiskoposu Vekili	Elhori Yusuf İstambuli Efendi	-	-
Humus ve Hama	---	-	-
Urfa Piskopos Vekili	Elhori Butrus Amidi Efendi	-	-
Adana Piskopos Vekili	Elhori Filyos Şekkal Efendi	-	-
Deyrû'l-Zor Piskopos Vekili	Elhori Yakub Melkon Efendi	-	-
Hat-i Mısriye'de el-Kahire Reis-i Ruhani	Elmatran Atanasyos İknadiyos Nuri Ef.	3.	-
Hat-i Mısriye'de İskenderiye Reis-i Ruhani Patrik Vekili	Elhori Rafael Cibri Efendi	-	-

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
Ceziretü'l-Ömer	---	-	-

66. Sayıda (Mali 1327/1911) bir önceki yıla göre tek değişiklik geçen yıl münhal olan Ceziretü'l-Ömer'in kaydının silinmesidir. Böylece 15 memuriyet kaydı yapılmıştır.

67. Salname (Mali 1328/1912-1913) I. Dünya Savaşı öncesindeki son salnamedir. Bu sayıda önceki yıla ait salnamedeki Süryani Katolik Patrikliği kayıtlarına göre herhangi bir değişiklik yoktur. Yine 15 görevli kaydı vardır.

68. Sayı (Mali 1333-1334/1917-1918) Osmanlı Devlet Salnamelerinin Gayrimüslimlere yer verilen son salnamesidir. Süryani Katolik Patrikliğine ait kayıtlar arasında en uzun kayıt I. Dünya Savaşı sonlarına denk gelen 68. Sayıda yer almaktadır. “*Süryani Katolik Patrikliği*” başlığı altında patrikle beraber 18 görevli kaydı yapılmıştır. Tabloyu olduğu gibi vermek uygun olur.

Tablo 9: Süryani Katolik Patrikliği (Mali 1333-1334, Osmanlı Devlet Salnamesi)

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
SÜRYANİ KATOLİK PATRİKLİĞİ			
<i>Süryani Katolik Patriği</i>	<i>İknadiyos Efrem Rahmani Efendi</i> <i>Altın Liyakat Madalyası</i>	1.	1.
Dersaadet Patrik Vekili	Elkas Behnam Renca Efendi	-	-
Hat-i Mısriye Patrik Vekili	Elhori Rafael Cibri Efendi	-	3.
Beyrut Serpiskoposu Vekili	Elkas Mihayil İlyan Serkis Efendi	-	-
Şam-ı Şerif Serpiskoposu	İklimis Mihayil Neccaş Efendi	2.	-
Bağdat Serpiskoposu Vekili	Atanasyos Circis Delal Efendi	-	-
Musul ve Tevabii Serpiskopos Vekili	Grigoryos Butrus Hebra Efendi	2.	-
Halep Serpiskopos Vekili	Dionisyos Efrem Nekkase Efendi	-	-
Humus ve Hama Serpiskopos Vekili	Matran Östatiyos Musa Delal Efendi	-	-
Ceziretü'l-Ömer Serpiskopos Vekili	---	-	-
Urfa Murahhasa Vekili	Elhori Hanna Şahin Efendi	-	-
Adana Murahhasa Vekili	Elhori Filyos Şekkal Efendi	-	-
Zor Murahhasa Vekili	Elhori İlyas Salim Efendi	-	-
İskenderun Murahhasa Vekili	Elkas Evcin Delal Efendi	-	-
Mersin Murahhasa Vekili	Elkas Cibi Hayyut Efendi	-	-
Kuds-i Şerif Murahhasa Vekili	Elhori Yakub Melkon Efendi	-	-
Zahle Murahhasa Vekili	Elkas Numa Denho Efendi	-	-

Memuriyeti	Esamii	M.	O'.
Ma'muretü'l-Aziz Murahhasa Vekili	Elkas Cebraail Ahmer Dekna Efendi	-	-

Sonuç

Sonuç olarak Süryani Kadim Kilisesi'nde Katolikleşme, Ermeniler ve Nasturiler arasındakilere göre daha yavaş ve etkisiz olmuştur. Papalığın kabul ettiği düzenli ve kendi çizgisini oluşturmuş bir Süryani Katolik hiyerarşi ancak 1783 itibariyle ortaya çıkmıştır. Bunda her şeyden önce Süryanilerin kendi geleneklerine Frazee'nin ifadesiyle cahilce bağlılıkları ve devletlerine olan sadakatleri önemli bir etken olmuştur. Bunun için Katolikleşenlere tepkileri oldukça sert olmuştur.

Süryani Katolik Patrikliği'nin idaresi öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimleri idare biçiminde yer alan temel kuralla, yani "fetihten önceki durumun korunması geleneği" ile idare edilmiştir. Bu yüzden Süryani Kadim Patrikliği'nin mensubu olmaları ve ondan kopmaları dolayısıyla Tanzimat öncesinde Süryani Kadimlerin şartlarıyla bu idare biçiminde yer almışlardır. Başka bir ifadeyle Osmanlı Devleti öncelikli olarak fetih öncesindeki durumu koruduğu, en önemli kuralı fetihten önceki din ve mezheplerini korumaları ve değiştirmenin yasak olması nedeniyle Katolikleşenlerin bu değişimini kabul etmemiş, dolayısıyla asıl cemaatlerine bağlı saymıştır.

Süryani Kadim Kilisesi'nin bu idare biçimindeki yeri ise Mardin ve Kudüs merkezli hiyerarşiye göre değişiklik arzemiştir. Kudüs'de, Yavuz Sultan Selim, verdiği fermanla fetih öncesi durumu koruyarak monofizitleri (Süryanileri, Kıptileri ve Habeşleri) Kudüs Ermeni Patrikliği'ne tabi kılmıştır. Mardin ve çevresi ele geçtiğindeyse diğer kiliselerden bağımsız olan Süryani Kadim Patrikliği'ni ruhani idaresinde serbest ve bağımsız, sivil idaresinde doğrudan müracaatla Osmanlı hükümetine bağlamıştır. Mardin'deki hiyerarşi kendi isteğiyle 1783'te İstanbul Ermeni Patrikliği'ne bağlanmıştır. Bu bağlılık Osmanlı'nın son dönemine kadar devam etmiştir. Bu hiyerarşiden Katolikleşerek ayrılanlar 1831 yılına kadar Süryani Kadim Patrikliği'ne ya doğrudan ya da dolaylı olarak İstanbul Ermeni Patrikliği'ne tabi olmuşlardır.

5 Ocak 1831'de Sultan Mahmut, Osmanlı Katoliklerini ayrı hiyerarşi kabul eden fermanı verdiğinde Süryani Katolikler de bu hiyerarşiye bağlanmıştır. Ancak Katolik Ermeniler, etkili ve nüfus bakımından çok olmaları ve bu hiyerarşinin ruhani liderinin onlardan seçilmesinin etkisiyle Süryani Katoliklerin İstanbul Ermeni Katolik Patrikliği'ne tabi olduğu izlenimini oluşturmuştur. Oysa ruhani anlamda serbest olup sivil konularda bu patrikliğe tabi olmaları söz konusudur. Bu bağlılık Osmanlı Devlet Salnamelerinde ilerleyen yıllarda ayrı kaydedilmiş olsalar da bağımsızlaştığını gösteren her hangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

Osmanlı Devlet Salnamelerinin ikincisinden itibaren kaydedilen Süryani Katolik Patrikliği'ne yirmiye yakın ruhani merkez yazılmıştır. Gayrimüslimlerin kaydedildiği on salnamede patrikliğe yer verilmemiştir. 48 salnamede yer verilmiştir ve yaklaşık yetmiş yıllık süreci takip etmeyi kolaylaştıracak yeterli veriye sahiptir. Ancak bilgilerin

sonraki yıllara ait sayılara kaydedilmesi nedeniyle salnameler dikkat edilmesi, sağlaması yapılması gereken veriler sunar.

KAYNAKÇA

Ek: Osmanlı Devlet Salnameleri ve Gayrimüslimlerle İlgili Bölümler

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1263 (1847), 1. Def'a, (İstanbul), (1263/1847) Numarasız.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1264 (1848), 2. Def'a, (İstanbul), (1264/1848), ss. 78-108.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1274 (1858), 12. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1274 (1858), ss. 146-161.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1275 (1859), 13. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1275 (1859), numarasız.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1276 (1860), 14. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1276 (1860), ss. Numarasız.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1277 (1861), 15. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1277 (1861), ss. 86-101.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1278 (1861), 16. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1278/1861), ss. 86-101.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1279 (1862), 17. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, 1279 (1862), ss. 88-104.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1280 (1863), 18. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1280 (1863), ss. 99-115.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1281 (1864), 19. Def'a, İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1281 (1864), ss. 100-117.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1282 (1865), 20. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1282/1865), ss. 90-106.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1283 (1866), 21. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1283/1866), ss. 101-117.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1284 (1867), 22. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1284/1867), ss. 121-137.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1285 (1868), 23. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, 1285 (1868), ss. 126-142.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1286 (1869), 24. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1286/1869), ss. 154-170.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1287 (1870), 25. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1287/1870), ss. 172-187.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1288 (1871), 26. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1288/1871), ss. 190-205.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1289 (1872), 27. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1289/1872), ss. 178-193.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1290 (1873), 28. Def'a, İstanbul: Darü't-Tıbaat'ül-Amire, (1290/1873), ss. 172-188.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1291 (1874), 29. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1291/1874), ss. 182-194.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1292 (1875), 30. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1292/1875), ss. 207-218.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1293 (1876), 31. Def'a, İstanbul: Matbuat-ı Maarif, (1293/1876), ss. 207-219.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1294 (1877), 32. Def'a, İstanbul: Halil Efendi Matbaası, (1294/1877), ss. 584-599.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1295 (1878), 33. Def'a, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, (1295/1878), ss. 475-490.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1296 (1879), 34. Def'a, İstanbul: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, (1296/1879), ss. 254-264.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1297 (1880), 35. Def'a, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1297 (1880), ss. 280-292.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1298 (1881), 36. Def'a, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1298 (1880), ss. 305-314.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Sene 1299 (1882), 37. Def'a, İstanbul: Matbuaat-ı Maarif, 1299 (1882), ss. 374-382.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1300 (1883) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 38. Sene, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Matbaa-i Ebu'z-Ziya, 1299 (1882), ss. 346-356.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1301 (1884) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 39. Sene, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1301 (1884), ss. 557-570.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1302 (1885) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 40. Def'a, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1302 (1885), ss. 568-581.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1303 (1886) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 41. Def'a, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1303 (1886), ss. 479-487.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1304 (1887) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 42. Sene, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1304 (1887), ss. 434-441.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1305 (1888) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 43. Def'a, Tertib Eden: Maarif Nezareti, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1305 (1888), ss. 345-355.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1306 (1889) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 44. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umumisi, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1306 (1889), ss. 746-755.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1307 (1889) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 45. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1307/1889), ss. 842-854.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1308 (1890), 46. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1308 (1890), ss. 834-846.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1309 (1891), 47. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1309 (1891), ss. 866-878.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1310 (1892), 48. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1310 (1892), ss. 878-891.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1311 (1893), 49. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Daire-i Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1311 (1893), ss. 904-917.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1312 (1894), 50. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Daire-i Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1312 (1894), ss. 922-935.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1313 (1895), 51. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Daire-i Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Amire, (1313/1895), ss. 962-976.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1314 (1896), 52. Sene, Tertib Eden: Sicill-i Ahval Daire-i Umumisi, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, (1314/1896), ss. 968-982.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1315 (1897) Senesine Mahsus, 53. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, (1315/1897), ss. 604-615.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1316 (1898) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 54. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası ve Mahmut Bey Matbaası, 1314 (1898), ss. 733-746.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1317 (1899) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 55. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Matbaa-i Amire, 1315 (1899), ss. 701-712.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1318 (1900) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 56. Sene, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası-Serviçen Matbaası, 1316 (1900), ss. 741-753.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1319 (1901) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 57. Sene, İstanbul: Daru'l-Hilafeti'l-Aliye Malumat-Tahir Bey Matbaası, 1317 (1901), ss. 805-817.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1320 (1902) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 58. Sene, İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire, 1318 (1902), ss. 820-833.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1321 (1903) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 59. Sene, İstanbul: Alem Matbaası Ahmet İhsan ve Şurekası, 1319 (1903), ss. 880-894.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1322 (1904) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 60. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şurekası, 1320 (1904), ss. 900-914.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1323 (1905) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 61. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1321 (1905), ss. 974-988.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1324 (1906) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 62. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1322 (1906), ss. 1038-1052.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1325 (1907) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 63. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1322 (1907), ss. 1034-1048.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1326 (1908) Sene-i Hicriyesine Mahsus, 64. Sene, İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan, 1323 (1908), ss. 1034-1048.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1326 (1910) Sene-i Maliyesi, 65. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, (1326/1910), ss. 132-151.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1327 (1911) Sene-i Maliyesi, 66. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, 1327 (1911), ss. 146-165.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1328 (1912) Sene-i Maliyesi, 67. Sene, İstanbul: Selanik Matbaası, 1328 (1912), ss. 142-160.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 1333-1334 (1918) Sene-i Maliyesi, 68. Sene, İstanbul: Hilal Matbaası, 1334 (1918), ss. 174-184.

Diğer Kaynaklar

"Erusağemi Hayots Badriarkutyun" *Haygagan Sovedagan Hanrakidaran*, hador 3, Yerevan, 1977, ss. 643-644.

ATİYA, Aziz S., *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, Çev.: Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul: Doz Yayınları, 2005.

- AYDIN, Mehmet, *Hristiyan Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1991.
- BARDAKJIAN, Kevork B., "The Rise of the Armenian Patriarchate of Constantinople", *Christians and Jews in the Ottoman Empire, Vol. I*, Ed.: Benjamin Braude ve Bernard Lewis, New York, London: Holmes-Moyer Pub., 1982., ss. 89-100.
- BAŞ, Bilal, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Aryüschülük*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.
- BEYDİLLİ, Kemal, *II. Mahmut Devri'nde Katolik Ermeni Cemaati ve Kilise'nin Tanınması (1830)*, Türkçe Yayınlayanlar: Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995.
- BİLGE, Yakup, *Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi*, İstanbul: Yeryüzü Yayınları, 1996.
- BOA, A.DVN. KLS, Kilise Deft. 9, s. 73-77.
- BOA, Gay. Müs. Cem. Deft., No. 15, s. 20, Süryani Kadim Yakubi Defteri 1329.
- BROCK, Sebastian, "A Monothelete Florilegium in Syriac", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XIV, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 35-45.
- BROCK, Sebastian, "The Christology of the Church of the East in the Synods of the Fifth to Early Seventh Centuries: Preliminary Considerations and Materials", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XII, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 125-142.
- BROCK, Sebastian, "The Conversations with the Syrian Orthodox under Justinian (532)", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XIII, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 87-121.
- BROCK, Sebastian, "Two sets of Monothelete Questions to the Maximianists", *Studies in Syriac Christianity History, Literature and Theology*, XV, Hampshire: Variorum, 1992, ss. 119-140.
- CEVDET PAŞA, Ahmet, *Tarih-i Cevdet*, Cilt 6, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.
- DEMİRCİ, Kürşat, *Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018.
- DIEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev.: Cevdet R. Yularkiran, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1939.
- DVORNIK, Francis, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Fr. Çev.: Soeur Jean-Marie O. P., Türkçeye Çev.: Mehmet Aydın, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- ENGELHARDT, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev.: Ali Reşad, İstanbul: Kaknüs, 1999.
- ERCAN, Yavuz, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: T.T.K. Bas., 1988.
- FRAZEE, Charles A., *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*, Çev.: Cemile Erdek, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 11. bas., İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
- GÜNEL, Aziz, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır, 1970.
- HİTTİ, Philip K., "Haçlı Seferlerinin Doğu Hristiyanlığı Üzerindeki Etkileri", Çev.: S. Haluk Kortel, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 61, 2010/1, ss. 227-232.
- JANIN, Raymond, *Les Églises Orientales et les Rites Orientaux*, Paris: Bonne Presse, (1922).
- KAÇAR, Turhan, "Erken Bizans Döneminde Doğu: Süryani Monofizitliğinin Doğuşu" *I. Uluslar arası Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu (28-30 Nisan 2006) Bildirileri*, Urfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006, ss. 107-119.
- KENANOĞLU, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, 1. bas., İstanbul: Klasik Yay., 2004.
- KHOURI-SARKIS, G., "Syrian Christianity", *New Catholic Encyclopedia*, Second Edition, Vol. 13, Washington: The Catholic University of America Press, 2003, ss. 703-710.
- KODAMAN, Bayram, *Sultan Abdulhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.
- Külliyat-ı Kavanin*, Cilt 1, No: 2792, Tarih: 28 Cemaziyelahir 1074; No: 2793, Tarih: 3 Şaban 1074; No: 2796, Tarih: 24 Şevval 1141. Cilt 2, No: 2955, Tarih: 8 Ramazan 1196.
- MICHEL le Syrien, *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche*, (1166-1199), Tome III, Paris, 1905.
- ORMANEAN, Mağakia, *Azkabadum*, Hador III, Antilias-Lipanan, 2001.
- REFİK, Ahmet, "Osmanlı İmparatorluğunda Fener Patrikhanesi ve Bulgar Kilisesi", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, On Beşinci Sene, Numara: 8(85), İstanbul, 1341, ss. 73-84.
- REFİK, Ahmet, *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1689-1785)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1988.
- SANJIAN, Avedis K., *The Armenian Communities in Syria under Ottoman Dominion*, Cambridge: Harvard University Press, 1965.
- SEYFELİ, Canan, "İstanbul Ermeni Patrikliği'nin Kuruluşu", *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi (20-21 Nisan 2002) Bildirileri, I. Cilt*, Ankara: ASAM-EREN, 2003, ss. 361-377.
- SEYFELİ, Canan, "Millet Sistemi ve Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Kadim Patrikliği (1847-1918)", *SBArd*, Yıl 15, Sayı 29, Bahar 2017, ss. 17-45.

SEYFELİ, Canan, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği”, *Milel ve Nihal*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2003, ss. 125-156.

SEYFELİ, Canan, “The Administrative Structure of the Syrian Al-Kadim Church during the Ottoman Empire”, *IX. Symposium Syriacum du 20 au 23 Septembre 2004*, Universite Saint-Esprit de Kaslik, Jounieh-Liban, 2004. Sempozyumda sunulmuş bildiri.

SEYFELİ, Canan, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015.

et-TABERİ, İmam Ebi Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu’l Umem ve’l Mülük*, cüz’ü salis, Kahire: Matbaatü’l İstikame, 1939.

TCHOLAKIAN, Hovhannes J., *L’eglise Armenienne Catholique En Turquie*, İstanbul: Ohan Mat., 1998.

ÜREK, Melki, “Süryaniler’in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı”, *Milel ve Nihal*, Cilt 10, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2013, ss. 95-112.

VASILIEV, A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 1, Çev.: Arif Müfid Mansel, Ankara: Maarif Matbaası, 1943.

YOHANNAN, Abraham, *Mezopotamya’nın Kayıp Halkı Nasturiler*, Ankara: Beybûn Yayınları, 2006.